

УДК 343.14+343.98

DOI <https://doi.org/10.32850/LB2414-4207.2020.15.22>

ПІДСТАВИ ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Свинаренко Юрій Павлович,
викладач кафедри професійних та
спеціальних дисциплін
(Херсонський факультет Одеського
державного університету
внутрішніх справ,
м. Херсон, Україна)

Андрусенко Олександр Анатолійович,
викладач кафедри професійних та
спеціальних дисциплін
(Херсонський факультет Одеського
державного університету
внутрішніх справ,
м. Херсон, Україна)

Статтю присвячено дослідженню питання щодо підстав проведення оперативно-розшукової діяльності (далі – ОРД). Наголошено на необхідності й актуальності для сучасної теорії та практики ОРД в сучасних умовах проведення на монографічному рівні комплексного дослідження теоретично-правових і організаційно-тактичних засад щодо підстав проведення ОРД з метою вироблення науково-обґрунтованих пропозицій до чинного законодавства, а також розроблення науково-практичних рекомендацій для підвищення ефективності роботи в цьому напрямі.

Звернута увага на важливість і актуальність проведення ОРД тільки на законних підставах для попередження виникнення негативних наслідків, адже останнім часом посилилася динаміка зростання кількості проведення оперативно-розшукових заходів, що тимчасово обмежують права та свободи громадян, під час здійснення яких існують випадки порушень прав і свобод громадян.

Аналізуючи дослідження вчених у галузі ОРД і законодавство України, визначено дві категорії підстав проведення ОРД, а саме ті, що спрямовані на протидію злочинності, та ті, що мають дозвільний характер. До першого виду відносять наявність достатньої інформації, одержаної в установленому законом порядку, що потребує перевірки за допомогою оперативно-розшукових заходів і засобів.

Другий вид включає запити повноважних державних органів, установ та організацій про перевірку осіб у зв'язку з їх допуском до державної таємниці і до роботи з ядерними матеріалами та на ядерних установках, а також осіб, яким надається дозвіл на перебування без супроводу в контрольованих і стерильних зонах, зонах обмеженого доступу, що охороняються, та критичних частинах таких зон аеропортів; потреба в отриманні розвідувальної інформації в інтересах безпеки суспільства і держави; наявність узагальнених матеріалів центрального органу виконавчої влади, який реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом або фінансуванням тероризму, отриманих в установленому законом порядку.

Розкриваються поняття «розвідувальна діяльність», «контррозвідувальна діяльність», «розвідувальна інформація», «державна таємниця», «фінансовий моніторинг» та їх відношення до здійснення оперативно-розшукової діяльності. Роботи призначена для науковців, практичних працівників, викладачів, курсантів і студентів, широкого кола читачів, які цікавляться питанням, що визначається цим дослідженням.

Ключові слова: пошук і фіксація, достатня інформація, розвідувальна діяльність, розвідувальна інформація, оперативно-розшукові заходи і засоби, державна таємниця, фінансовий моніторинг, розвідувальні органи України.

GROUNDINGS FOR CARRYING OUT OPERATIVE-SEARCH ACTIVITY

Svynarenko Yurii Pavlovych,

Lecturer at the Department of Professional and Special Disciplines
(Kherson Faculty of Odesa State University of Internal Affairs, Kherson, Ukraine)

Andrusenko Oleksandr Anatoliiovych,

Lecturer at the Department of Professional and Special Disciplines
(Kherson Faculty of Odesa State University of Internal Affairs, Kherson, Ukraine)

The article is dedicated to the grounds of carrying out operative-search activity. The necessity and actualization for the modern theory and practice of the operative-search activity in the contemporary conditions of carrying it out on the monographic level of the complex research of the theoretical and legal, organizational and tactical principles and grounds are stated to carry out operative-search activity with the purpose to elaborate scientifically-grounded propositions to the legislation in vigour and scientific and practical recommendations to make the activity in this direction more effective.

The importance and actualization of the operative-search activity to be carried out only upon the legal grounds to prevent negative consequences because of the growing searching operations temporarily limiting and sometimes violating citizens' rights and liberties are taken into consideration. Analyzing scientists' researches in the sphere of the operative-search activity and the legislation of Ukraine, we determine two categories of the grounds to carry out operative-search activity: those counteracting criminality and permissive ones.

The first category includes the existence of sufficient legally received information to be checked up by the operative-search measures and means. The second category includes the inquiries of the authoritative state organs, establishments and organizations to check up the persons having the state secrecy access, working with nuclear materials and on nuclear facilities, and also the persons having permission to stay unaccompanied on the controlled and sterile zones, on the guarded zones of limited access, on the critical parts of the same zones in airports; the necessity in obtaining intelligence information because of the interests of the state and society security; the existence of the legally obtained generalized materials of the central organ of the executive power realizing the state policy in the sphere of preventing and counteracting illegally obtained profits legalization (laundering), or terrorism financing.

Such notions as "intelligence activity", "counterintelligence activity", "intelligence information", "state secrecy", "financial monitoring" are cleared up in the general sense

of meaning and in their relation to the operative-search activity. The article is assigned for scientists, operative workers, lecturers, cadets, students and to a broad circle of readers interested in the questions determined with this research.

Key words: search and fixation, sufficient information, intelligence activity, intelligence information, operative-search measures and means, state secrecy, financial monitoring, intelligence organs of Ukraine.

Постановка проблеми. У сучасному світі головні пріоритети роботи поліцейських структур постійно змінюються. Після прийняття Кримінального процесуального кодексу України у 2012 році виявлення та попередження злочинів стали головними завданнями оперативно-розшукової діяльності. Як і в Україні, так і в інших країнах зустрічається застосування концепцій та інститутів діяльності поліції щодо виявлення і попередження злочинів.

Оперативно-розшукова діяльність здійснюється з метою пошуку і фіксації фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, розвідувально-підривної діяльності спеціальних служб іноземних держав та організацій з метою припинення правопорушень та в інтересах кримінального судочинства, а також отримання інформації в інтересах безпеки громадян, суспільства і держави тільки у тих випадках, якщо іншими шляхами ці завдання вирішити не можливо.

Конституційні положення регулюють будь-які сфери суспільних відносин, тому пряма дія конституційних норм має безпосереднє відношення до здійснення оперативно-розшукової діяльності. Оперативні підрозділи повинні не тільки дотримуватися конституційних принципів, але й приймати відповідні рішення безпосередньо на їх основі та за змістом. Можна наголосити на тому, що оперативно-розшукова діяльність повинна здійснюватися тільки на законних підставах, визначених у законодавстві України.

Аналіз публікацій на тему дослідження. Питання визначення підстав проведення оперативно-розшукової діяльності були предметом дослідження багатьох вчених, серед яких С. Албул, С. Андрусенко, Р. Мукоїда, Д. Ноздрін, Ю. Антонян, В. Берназ, О. Бандурка, В. Аброськін, С. Єгоров, Є. Поляков, Т. Щурат та інші. Разом із тим підстави здійснення оперативно-розшукової діяльності, визначені в законодавстві України, та деякі їх аспекти носять дискусійний характер.

Метою дослідження є вивчення окремих проблемних питань реалізації та пошуку напрямів їх вирішення щодо підстав для проведення оперативно-розшукової діяльності.

Виклад основного матеріалу. Метою здійснення оперативно-розшукової діяльності є забезпечення захисту особи, її прав і свобод [1], власності, прав і законних інтересів підприємств, установ та організацій від злочинних посягань; встановлення злочинних намірів і дій розроблюваних осіб; виявлення й збереження доказів; недопущення вчинення нових злочинів розроблюваними особами; виявлення злочинців, які переховуються від органів розслідування, слідчого судді та суду, ухиляються від відбування кримінального покарання, безвісно зниклих осіб; проведення заходів щодо відшкодування завданих злочинцями збитків і забезпечення конфіскації майна; виявлення та усунення обставин, які сприяли вчиненню злочину.

У статті 6 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» [2] визначено виключний перелік підстав здійснення оперативно-розшукової діяльності. С. Албул, С. Андрусенко, Р. Мукоїда, Д. Ноздрін у своєму підручнику поділяють такі підстави на два види:

- підстави, спрямовані на протидію злочинності;
- підстави, що мають дозвільний характер [3, с. 127].

До першої категорії відносяться:

1. Наявність достатньої інформації, одержаної в установленому законом порядку, що потребує перевірки за допомогою оперативно-розшукових заходів і засобів. Слід зазначити, що відповідно до статті 1 Закону України «Про інформацію» під інформацією розуміються будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді [3, с. 127].

Чинний Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» чітко вказує на характер інформації, яка може бути підставою для здійснення ОРД. Такою є інформація про:

- 1) злочини, що готуються;
- 2) осіб, які готують вчинення злочину;
- 3) осіб, які переховуються від органів досудового розслідування, слідчого судді, суду або ухиляються від відбування кримінального покарання;
- 4) осіб, безвісно відсутніх [3, с. 127–128];

Відповідно до статті 281 КПК України про оголошення розшуку виноситься окрема постанова, якщо досудове розслідування не зупиняється або вказується в постанові про зупинення досудового розслідування, якщо таке рішення приймається, відомості про що вносяться до Єдиного реєстру досудових розслідувань [4].

5) *розвідувально-підривною діяльністю спецслужб іноземних держав, організацій та окремих осіб проти України* [3, с. 128];

Закон України «Про розвідувальні органи України» закріплює визначення терміну «розвідувальна діяльність», яка є діяльністю, що здійснюється спеціальними засобами і методами з метою забезпечення визначених законом органів державної влади розвідувальною інформацією, сприяння реалізації та захисту національних інтересів, протидії за межами України, у тому числі у кіберпросторі, зовнішнім загрозам національній безпеці України [5].

Відповідно до статті 1 Закону України «Про контррозвідувальну діяльність», контррозвідувальна діяльність – спеціальний вид діяльності у сфері забезпечення державної безпеки, яка здійснюється з використанням системи контррозвідувальних, пошукових, режимних, адміністративно-правових заходів, спрямованих на попередження, своєчасне виявлення і запобігання зовнішнім і внутрішнім загрозам безпеці України, розвідувальним, терористичним та іншим протиправним посяганням спеціальних служб іноземних держав, а також організацій, окремих груп та осіб на інтереси України [6].

6) *реальну загрозу життю, здоров'ю, житлу, майну працівників суду і правоохоронних органів у зв'язку з їх службовою діяльністю, а також осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, членів їх сімей і близьких родичів з метою створення необхідних умов для належного відправлення правосуддя; співробітників розвідувальних органів України у зв'язку із службовою діяльністю цих осіб, їх близьких родичів, а також осіб, які конфіденційно співпрацюють або співпрацювали з розвідувальними органами України, та членів їх сімей з метою належного здійснення розвідувальної діяльності* [3, с. 130].

До правоохоронних органів відносяться органи прокуратури, Національної поліції, служби безпеки, Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, Національне антикорупційне бюро України, органи охорони державного кордону, органи доходів і зборів, органи і установи виконання покарань, слідчі ізолятори, органи державного фінансового контролю, рибоохорони, державної лісової охорони, інші органи, які здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції [7].

Право на забезпечення безпеки шляхом застосування заходів за наявності відповідних підстав відповідно до Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» мають:

- 1) особа, яка заявила до правоохоронного органу про кримінальне правопорушення або в іншій формі брала участь чи сприяла виявленню, попередженню, припиненню або розкриттю кримінальних правопорушень;
- 2) потерпілий і його представник у кримінальному провадженні;
- 3) підозрюваний, обвинувачений, захисники і законні представники;
- 4) цивільний позивач, цивільний відповідач і їх представники у справі про відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням;
- 4¹) представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження;
- 4²) персонал органу пробації;
- 5) свідок;
- 5¹) викривач;
- 6) експерт, спеціаліст, перекладач і понятий;
- 7) члени сімей і близькі родичі осіб, перелічених у пунктах «1»-«6», якщо шляхом погроз або інших протиправних дій щодо них робляться спроби вплинути на учасників кримінального судочинства [8].

До другої категорії підстав відносяться:

1. Запити повноважних державних органів, установ та організацій про перевірку осіб у зв'язку з їх допуском до державної таємниці і до роботи з ядерними матеріалами та на ядерних установках [3, с. 131].

У Законі України «Про державну таємницю» термін «державна таємниця» вживається як вид таємної інформації, яка охоплює відомості у сфері оборони, економіки, науки і техніки, зовнішніх відносин, державної безпеки та охорони правопорядку, розголошення яких може завдати шкоди національній безпеці України та які визнані у порядку, встановленому Законом, державною таємницею і підлягають охороні державою [9].

Допуск до державної таємниці – оформлення права громадянина на доступ до секретної інформації, де доступ до державної таємниці – це надання повноважною посадовою особою дозволу громадянину на ознайомлення з конкретною секретною інформацією та провадження діяльності, пов'язаної з державною таємницею, або ознайомлення з конкретною секретною інформацією та провадження діяльності, пов'язаної з державною таємницею, цією посадовою особою відповідно до її службових повноважень [9].

2. Потреба в отриманні розвідувальної інформації в інтересах безпеки суспільства і держави [3, с. 135].

Визначення поняття розвідувальної інформації відповідно до законодавства – це усні та зафіксовані на матеріальних носіях (у тому числі у зразках виробів і речовин) відомості, які не можливо отримати офіційним шляхом про реальні та потенційні можливості, плани, наміри і дії іноземних держав, організацій та окремих осіб, які загрожують національним інтересам України, а також про події і обставини, що стосуються національної безпеки і оборони [5].

3. Наявність узагальнених матеріалів центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму, отриманих в установленому законом порядку [3, с. 137].

Питання фінансового моніторингу регулюється Законом України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом,

або фінансуванню тероризму». Стаття 1 вказаного Закону визначає фінансовий моніторинг як сукупність заходів, які здійснюються суб'єктами фінансового моніторингу у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму, що включають проведення державного фінансового моніторингу (сукупність заходів, які здійснюються суб'єктами державного фінансового моніторингу, спрямованих на виконання вимог законодавства у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму) та первинного фінансового моніторингу [10].

Як свідчить практика нагляду за додержанням законів органами, що проводять оперативно-розшукові заходи та здійснюють досудове слідство, ще мають місце недоліки у виявленні та розкритті злочинів, пов'язаних із легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, та використання коштів, здобутих від незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, тобто злочинів, передбачених статтями 209 і 306 КК України. Злочини, передбачені статтею 209-1 КК України, розкриваються, розслідуються та розглядаються судами в поодиноких випадках.

Отже, підбиваючи підсумки у здійсненому дослідженні, необхідно зробити висновок, що керівники оперативних підрозділів при здійсненні контролю за оперативно-розшуковою діяльністю, прокурори при здійсненні нагляду за дотриманням законів при проведенні оперативно-розшукових заходів, судді при санкціонуванні оперативних заходів повинні приділяти особливу увагу обґрунтованості та правдивості підстав для їх проведення та доцільності такого проведення.

Список використаних джерел:

1. Конституція України. URL: [tps://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text) (дата звернення: 13.10.2020).
2. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text> (дата звернення: 15.10.2020).
3. Албул С.В. Основи оперативно-розшукової діяльності : навч. посіб. / С.В. Албул, С.В. Андрусенко, Р.В. Мукоїда, Д.О. Ноздрін; за заг. ред. С.В. Албула. Одеса : ОДУВС, 2016. 270 с.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 17.10.2020).
5. Про розвідувальні органи України : Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2331-14#Text> (дата звернення: 18.10.2020).
6. Про контррозвідувальну діяльність : Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/374-15#Text> (дата звернення: 19.10.2020).
7. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів : Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3781-12#Text> (дата звернення: 20.10.2020).
8. Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві : Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3782-12#Text> (дата звернення: 20.10.2020).
9. Про державну таємницю : Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3855-12#Text> (дата звернення: 21.10.2020).
10. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму : Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text> (дата звернення: 21.10.2020).